

MĂRTURII DE ARTĂ PALEOLITICĂ ÎN PEȘTERA CIOAREI DE LA BOROȘTENI, COMUNA PEȘTIȘANI, JUDEȚUL GORJ

*Dr. Marin Cârciumar, Roxana Dobrescu,
Mircea Anghelinu, Gheorghe Olteanu,
Ovidiu Cârstina, Pavel Romică,
Radu Cârciumar, Rodica Dincă,
Marian Cosac, Dan Mărgărit.*

Peștera Cioarei a fost sculptată într-un pinten de calcar de vârstă barremian-apțiană din preajma satului Boroșteni, comuna Peștișani, județul Gorj. Peștera este situată la circa 350 m altitudine absolută și 30 m altitudine relativă față de apa Bistricioarei, afluent al Bistriței și are 27 m lungime, 7 m lățime maximă și o suprafață de aproximativ 85 mp.

Prin poziția ei la contactul dintre rama montană a Carpaților Meridionali și depresiunea internă a Subcarpaților Olteniei, peștera a oferit omului paleolitic un cadru natural extrem de variat pentru exploatarea resurselor prin vânătoare, ca urmare a pendulării animalelor între munte și depresiunea care se deschide larg la ieșirea apelor din zona montană. Varietatea petrografică din albia Bistricioarei a reprezentat un alt element esențial pentru instalarea omului de Neandertal în Peștera Cioarei, iar mai târziu și a lui Homo sapiens sapiens atras mai ales de poziția strategică a peșterii și condițiile din interiorul ei: orientarea spre sud-vest a ieșirii, lipsa curenților și a umidității în interior, dimensiunile reduse etc.

Peștera a fost pentru prima dată sondată arheologic de către C.S. Nicolăescu-Plopșor și C.N. Mateescu în 1955, când s-a realizat o secțiune de 3/1,5 m care a penetrat depozitul până la adâncimea de 4 m, fără a se atinge patul peșterii.

În anul 1973, Marin Cârciumar face un prim eșantionaj pentru analize polinice, ajungându-se la 4,35 m de patul peșterii. Considerațiile cronoclimatice au permis precizarea în Peștera Cioarei a celui mai vechi musterian din țara noastră (M. Cârciumar, 1977, 1980) și o succesiune stratigrafică și culturală foarte interesantă. Aceste rezultate încurajatoare au determinat reluarea în 1979 a săpăturilor arheologice sistematice, care s-au desfășurat cu mică întrerupere, an de an, sub conducerea lui Marin Cârciumar. În ultimii ani, cercetările arheologice în peștera Cioarei se desfășoară în cadrul unei echipe interdisciplinare româno - belgiano - franceză (M. Cârciumar, M. Otte, M. Ulrix - Closset, 1995; M. Cârciumar, M. Ulrix-Closset, 1996). De asemenea săpăturile propriu-zise sunt efectuate din 1993 în exclusivitate de către studenții Facultății de Istorie-Arheologie a Universității "Valachia" din Târgoviște și cu participarea sporadică a studenților de la Facultățile de Istorie din București și Cluj.

Cercetările complexe derulate de-a lungul unei lungi perioade, care au epuizat în cea mai mare parte depozitul sedimentat de-a lungul a peste 100.000 de ani, au relevat că locuirea paleolitică din peștera Cioarei este acum cea mai veche așezare paleolitică din România cu o situație stratigrafică sigură, cu cea mai bogată colecție de utilaj litic dintr-o așezare de peșteră și cu cele mai interesante mărturii de artă paleolitică din țara noastră.

În acest studiu vom încerca să prezentăm succint aspectele legate de arta paleolitică prin aducerea în discuție a unor obiecte de podoabă din Paleoliticul superior și a unor recipiente pentru

prepararea și întrebuințarea ocrului în tatuajul corporal sau facial în Paleoliticul mijlociu.

În timpul săpăturilor arheologice din peștera Cioarei s-au recuperat cantități însemnate de ocru care se încadrează în cel puțin cinci categorii importante de culoare. Majoritatea eșantioanelor de ocru se concentrau în stratul E și ceva mai puțin în stratul F, contemporane complexului de încălzire Boroșteni și respectiv stratului glaciar ce i-a urmat. În general există o strânsă corelație între cele mai ridicate cantități de ocru și stratele intens locuite de omul paleolitic, fără însă ca ocrul să lipsească cu desăvârșire din stratele în care nu au fost descoperite utilaje litice. S-ar putea crede că și atunci când peștera nu mai reprezenta un adăpost permanent, continua să fie vizitată de omul paleolitic poate în scopuri magice, iar în aceste ceremonii ocrul constituia un material ajutător indispensabil. Din peștera Cioarei s-au colectat doar mostre de ocru care au fost probabil folosite de omul paleolitic în stare naturală, așa cum s-a constatat de altfel și în Peștera Quafzeh (B. Vandermeersch, 1969).

Desigur că în stratele peșterii nu s-au conservat decât culorile minerale, dar este de presupus că omul paleolitic avea la dispoziție și alte surse de preparare a culorilor din plante, folosind mai ales rădăcinile, florile și chiar scoarța copacilor. De asemenea, banalul cărbune de lemn era cel mai facil mijloc de obținere a culorii negre.

P.Y. Demars (1992), afirmă că spre 70.000 de ani apar în industriile musteriene din sud-estul Franței coloranți care pot să fie interpretați ca mărturii ale unor practici spirituale. La rândul său F. Bordes(1952) considera că omul de Neandertal avea obiceiul de a-și vopsi corpul în cadrul unor practici magice. A.Leroi-Gourhan (1964) vedea ocrul, alături de alte fosile, printre primele mărturii care au avut o tradiție anterioară Paleoliticului superior. El nu găsea totuși o explicație satisfăcătoare privind folosirea sa în Paleoliticul mijlociu, în măsura în care nu se

cunoaște pictura neandertalienilor. Probabil că omul de Neandertal nu a pictat pereții peșterilor dar este aproape certă folosirea ocrului în alte scopuri, printre care tatuajul corporal și/sau facial este cea mai apropiată de adevăr, dar o dovadă directă a acestui obicei nu se descoperise până la apariția în Peștera Cioarei a primelor recipiente care să ateste folosirea ocrului într-un astfel de scop. Dimensiunile lor le recomandă pentru o utilizare legată de tatuajul facial și chiar corporal și mai puțin în prepararea culorilor necesare vopsirii unor obiecte utilitare, cum ar fi diverse unelte și arme, piei folosite în protejarea corpului sau pentru așternut etc.

Recipientele pentru ocrul din peștera Cioarei au fost prelucrate în cea mai mare parte din partea superioară a stalagmitelor, prin retezarea părților superioare a stalagmitelor și raclarea stratelor succesive interne. În acest mod era obținută o cuvetă de dimensiune și profunzime diversă în care se prepara apoi ocrul de diferite nuanțe. Urmele de ocrul se concentrează în proporție covârșitoare în interiorul cuvetei și numai sporadic pe pereții exteriori ai recipientului.

Din cele opt recipiente descoperite în peștera Cioarei cinci au fost realizate pe astfel de suporturi. Restul au fost obținute din cruste stalagmitice prin același procedeu de reclaj. Unul din aceste recipiente s-ar putea să fi fost prevăzut cu un mâner de prindere. Unul din recipiente are lungimea de 8,7 cm; patru au 5,7-5,8 cm lungime și trei au lungimea mai mică, de 3,5 cm.

Unitatea recipientelor din peștera Cioarei, pe lângă aspectele tehnice în care au fost realizate, este dată și de concentrarea lor în stratul E, cel mai bogat în ocrul, deșu într-o perioadă de ameliorare climatică specifică complexului de încălzire Boroșteni. În timp absolut ele se plasează între 48.950 +4.400 - 2.800 B.C. (Gr.N. 15046) și 49.950 + 5.300 - 3.200 B.C. (Gr.N. 15048).

Întrucât numai unul din recipiente a fost descoperit în stratul imediat următor (stratul F), sedimentat într-o altă perioadă

climatică, de tip stadial, considerăm că se poate contura o etapă unitară, strâns delimitată cronologic de-a lungul a circa 1.000 de ani, între circa 49.000 și 50.000 de ani B.C., în care au fost folosite cu predilecție recipiente de acest fel pentru prepararea ocrului în vederea tatuajului.

Recipientele din peștera Cioarei ne aduc o mărturie cât se poate de directă asupra dibăciei omului mustertian de aici, a capacității și potențialului său spiritual, al nivelului ridicat de înțelegere a semnificației culorilor și poate a simbolurilor acestora. Ele sunt cele mai vechi mărturii de acest fel cunoscute în cultura mustertiană din Europa, având peste 50.000 de ani.

Ținând cont că pe recipientele din peștera Cioarei abundă nuanțele de ocră, ne putem gândi la semnificația dată de E. Leach, care asimilează atât primejdia, având în vedere relația roșu-sânge, cât și bucuria. Levi Strauss consideră roșul ca o sursă de excitații fizice și biologice (E. Wreschener, 1980). Mai mult, A. Leroi-Gourhan (1964) se rezumă în a asimila ocrul cu suflul vital sau chiar cu vorbirea.

Nu putem ignora posibilitatea că locuitorii peșterii Cioarei să fi fost stăpâniți măcar în parte de astfel de trăiri, ceea ce reprezintă un aspect de maximă importanță și profundă reflecție în înțelegerea vieții spirituale a comunităților care au locuit această regiune în Paleoliticul mijlociu.

Stratul O, specific Paleoliticului superior din peștera Cioarei, a livrat mai multe obiecte de podoabă, dintre care unele intră cu siguranță în categoria obiectelor de artă.

Dintre ele se remarcă un pandantiv gravat din gresie marnoasă puternic silicifiată, de 53 mm lungime, 19 mm lățime maximă și 7 mm grosime maximă (fig.2. a-c). Pandantivul este perforat și gravat cu motive geometrice constând din incizii oblice și transversale față de laturile acestuia (M. Cârciumar, R. Dobrescu, 1997). Pe latura lungă a pandantivului sunt cinci incizii oblice prelungite pe ambele fețe și cinci transversale care se

înscriu strict pe grosimea acestei laturi. Pe latura mijlocie există opt incizii transversale profunde și alte două mai slabe, în latura cea mai redusă prezintă doar două incizii transversale.

Acest pandantiv conservă evidente urme de culoare roșie, cu care a fost acoperit de omul paleolitic.

Un al doilea pandantiv a fost făurit dintr-o rocă de culoare neagră, de formă alungită (30 mm lungime), aproximativ conică. Este incizat parțial sau pe întreaga circumferință (fig.2 p-s). Spre capătul mai gros există o incizie mai profundă care ar fi putut să fie întrebuințată, prin intermediul unei fibre, pentru suspendarea pandantivului.

Dacă aceste două pandantive pot să fie încadrate în categoria obiectelor de podoabă și artă, în Peștera Cioarei au fost descoperite o serie de alte obiecte care aparțin doar pieselor de podoabă. Ele sunt reprezentate printr-un incisiv și o falangă de **Ursus spelaeus**, o mărgea mică de os fosilizat și două mărgele din stalactite.

Caninul de urs de peșteră (fig. 2/f-g) a fost perforat în partea sa mijlocie, ușor spre vârful rădăcinii, cu ajutorul unui "perçoir" cu care s-a acționat din ambele părți.

La rândul ei, falanga de urs de peșteră (fig. 2/h-i) a fost perforată la nivelul diafizei spre extremitatea distală, având o direcție ușor oblică. Orificiul pentru a fi suspendată a fost obținut în același mod ca în cazul incisivului.

Una din mărgelele (fig. 2/l-m) de stalactită are 20 mm lungime, 9,3 mm grosime și peste 3,5 mm diametrul orificiului. Forma sa este tubulară, cu o grosime relativ constantă pe întreaga lungime, fiind obținută dintr-o stalactită de tip macaroană.

Cea de-a doua mărgea din stalactită (fig. 2/j-k) este mai voluminoasă decât precedenta și ceva mai grosieră. Are 22,9 mm lungime, 19,5 mm grosime. Ea pare a fi fost realizată din partea terminală a unei stalactite de tip macaroană ceva mai groasă decât în mod obișnuit.

În sfârșit micuța mărgea din os (12 mm lungime, 7,7 mm lățime și 3 mm grosime) a fost perforată acționându-se cu un “perçoir” în mod deosebit dintr-o singură direcție prin prepararea prealabilă a suprafeței prin grataj care a permis obținerea unei ușoare excavații. Laturile mărgelui au suferit, de asemenea o fasonare profundă prin raclaj și apoi chiar o lustruire (fig. 2/n-o).

Alături de prezența ocrului și folosirea sa pentru tatuajul corporal și/sau facial, sugerează practicarea de omul de Neandertal a unor ceremonii magico-vânătoarești, piesele de podoabă din Peștera Cioarei s-ar putea să fi aparținut ca obiecte de prestigiu vânătorilor din cetele de Homo sapiens sapiens care au vizitat peștera între 25.900 +/- 120 B.P. (GrN. 15051) și 23.570 +/- 230 B.P. (GrN. 15050).

BIBLIOGRAFIE

* **F. Bordes** - “*Sur l’usage probable de la peinture corporelle dans certains tribus moustériennes*”, Bulletin de la Société Préhistorique Française, t.49, 1952, p.169-171

* **M. Cârciumar** - “*Interglaciularul Boroșteni (Eem-Riss-Würm-Mikulino) și unele considerații geocronologice privind începuturile musterianului în România pe baza rezultatelor palinologice din peștera Cioarei Boroșteni (jud.Gorj)*”, SCIV, 28, 1977, I.

* **M. Cârciumar** - “*Mediul geografic în Pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*”, Ed. Academiei Române, București, 1980, p.61-69.

* **M. Cârciumar, M. Otte, M. Ulrix-Closset** - “*Séquence pléistocène à la “Peștera Cioarei” (grotte des corbeaux) à Boroșteni en Oltenie*” Préhistoire Européenne, vol.7, 1995, p.35-46.

* **M. Cârciumar, R. Dobrescu** - “*Paleoliticul superior din Peștera Cioarei*”, SCIVA, sub tipar.

* **M. Cârciumar, M. Ulrix-Closset** - *“Paléoenvironnement et adaptation culturelle des Néandertaliens de la grotte Cioarei à Borosteni”*, *“Nature-Culture”*, Actes de la rencontre de Liège sur les relations entre biologie et comportement, ERAUL.

* **P.Y. Demars** - *“Les colorants dans le Moustérien du Périgord. L’apport des fouilles de F.Bordes”*, Préhistoire Ariégeoise, t. XLVII, 1992, p.185-194.

* **A.Leroi - Gourhan** - *“Les religions de la préhistoire (Paléolithique)”*, Paris, 1964, p.65-68.

* **C.S. Nicolăescu-Plopșor, C.N. Mateescu** - *“Șantierul arheologic Cerna-Olt”*, SCIV, 6, 1955, II, p.391-409.

* **P.Y. Vandeermersch** - *“Decouverte d’un objet en ocre avec traces d’utilisation dans le Moustérien de Quafzeh (Israel)”*, Bulletin de la Société Préhistorique Française, t. 66, nr.5, 1969, p.157-158.

* **E. Wreschener** - *“Red Ochre and Human Evolution: A Case for Discussion”*, Current Anthropology, vol.21, nr.5, 1980, p.631-644.

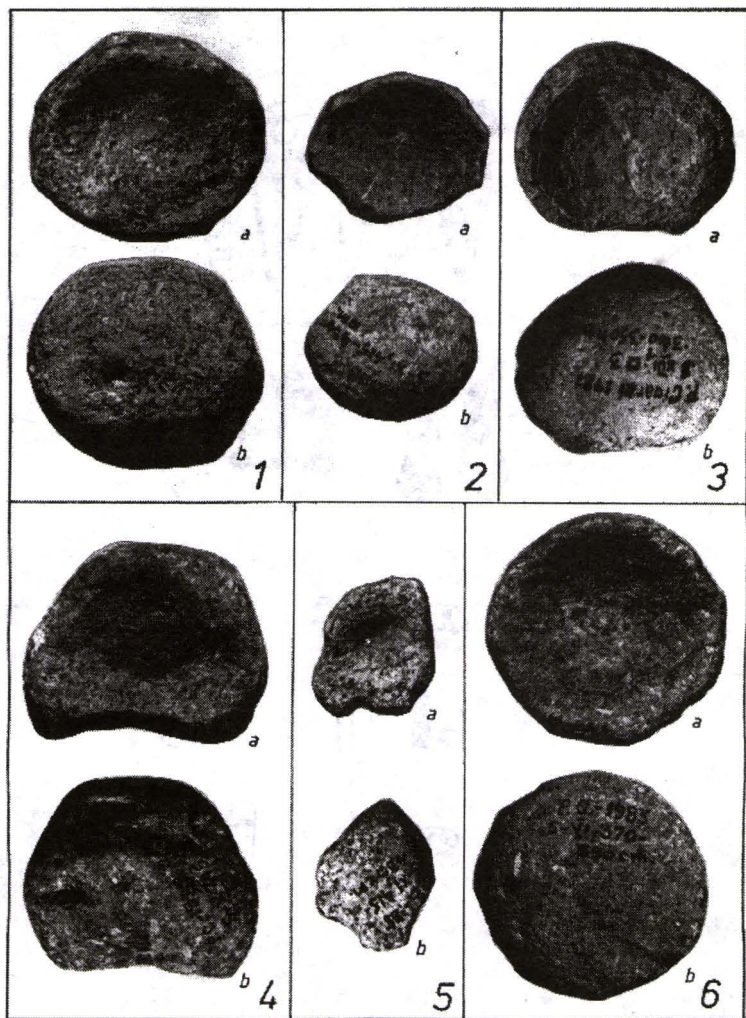

Fig. 1 - Recipiente pentru preparat ocru

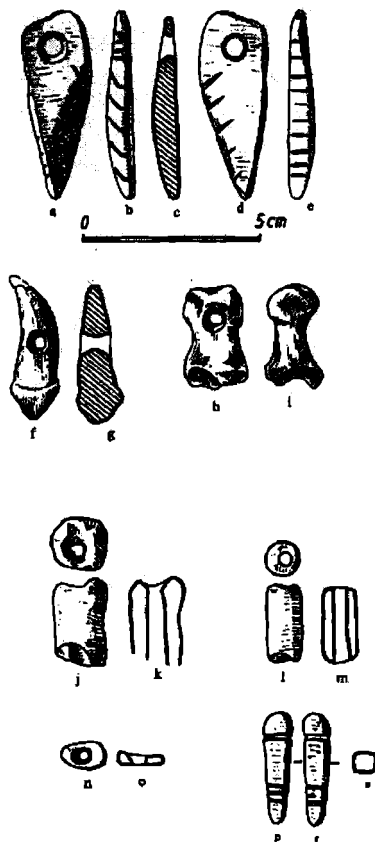

Fig. 2 - Obiecte de podoabă și artă din Paleoliticul superior descoperite în Peștera Cioarei: a-e; p-o: pandandive gravate; f-g: incisiv perforat; h-i: falangă perforată; j-m: mărgelile din stalactite; n-o: mărgelile din os.